

ATHENE, ZINNEBEELD VAN VRIJHEID, GESCHONDEN

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**22ste jaargang nummer 23
9 december 1967**

Hoofredacteur: dr. H. Bongers

Redactieraad:
mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt Corstius,
H. Mozes, mej. E. van der Reijden, R. de la Rie,
mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: J. van Straten
Goethelaan 73, Utrecht, telefoon (030) 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 2 46 41
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname,
Curaçao en de Antillen f9.50,
overige landen f 12.-

Losse nummers f0,50

In dit nummer o.a.:

Dr. A. L. Constandse: Athene, zinnebeeld
van vrijheid, geschonden (pag. 1 en 3)

C. W. Kerkhof: Pedagogieën discussieerden over
het gezagsprobleem (pag. 4)

Dr. H. Bongers: Bob Hanf, een groot kunstenaar (pag. 5)

M. Visser-Schröder: Kerstboom en kat (pag. 6)

EENS beroemd als centrum van cultuur, zinnebeeld zelfs van vrijheid van meningsuiting in politieke discussies, beleeft Athene thans weer een van de ergste dieptepunten van zijn eeuwenoude historie. Door de staatsgreep van de 21ste april is een militaire 'junta' aan de macht gekomen, die gewettigd is door de hoogste geestelijkheid en het hof. Een feodale en clericale klik met ontstellende denkbeelden over de dienstbaarheid van het volk is er in geslaagd, zich te handhaven en haar greep op alle levensuitingen te versterken.

Athene heeft thans niet alleen een dictatoriaal, maar ook een totalitair regime, want het tast behalve de politieke vrijheden ook de mogelijkheden aan tot ontplooiing van het geestelijke leven. Onder de duizenden gevangenen zijn filosofen, kunstenaars, beoefenaren van de politieke wetenschappen en humanisten. Verscheidene van hen behoorden tot de 31 beklaagden, die op 15 november in Athene door een militaire rechtbank werden beschuldigd van pogingen, om door middel van een Patriottisch Front het huidige regime omver te werpen. Van de 31 gedaagden, die geboeid werden voorgeleid, waren er veertien vrouwen. Aan allen werd verweten, dat zij communisten waren.

Evenals in Zuid-Afrika betekent het woord 'communisme' slechts 'afkeuring van het bestaande bewind'. Een officier van de politie verklaarde, dat ieder die riep 'Weg met de junta' een communist was. Krachtig protesteerde daartegen de archeoloog Leloedas, zoon van een admiraal en die zichzelf tot de politieke rechterzijde rekende. Hij werd niettemin tot communist verklaard, omdat hij tijdens zijn studententijd in Parijs een werk van Marx had gelezen, en tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld.

Bijna alle overige beklaagden behoorden tot het democratische centrum, eens geleid door Papandréou, die men in West-Europa een gematigd burgerlijk politicus zou noemen. De weduwe van een minister in het vroegere centrum-kabinet, Sylva Akrita, werd tot tien jaar celstraf gevonnist, één van haar vriendinnen tot twaalf jaar. Hoewel van de 31 mannen en vrouwen, die terecht stonden, er

tien werden vrijgesproken, zagen de anderen zich veroordeeld tot straffen van levenslang tot drie jaar opsluiting.

De beweerde leider van het Patriottisch Front, Filinis, kreeg evenals Leloedas levenslang. Hij is inderdaad communist geweest, heeft lang gevangen gezeten en is na zijn invrijheidstelling toegetreden tot de linkse EDA-groepering, waartoe ook de componist Theodorakis behoort. Filinis werd verdedigd door een rechtse advocaat, die zeer moedig de dictatuur aanviel. Zijn cliënt was gedwongen geworden, zo zei hij, voor hem belastende verklaringen af te leggen omtrent zijn gezindheid en hij was ernstig mishandeld. Niettemin stond hij alleen terecht wegens zijn politieke overtuiging, want geen enkele onwettelijke daad kon hem ten laste worden gelegd. Het merkwaardigste was nog wel, dat aanvankelijk was verklaard dat Theodorakis de leider was geweest van het Patriottisch Front. Maar de beroemde componist was afwezig. Volgens de verdediger zou de junta voorlopig zijn teruggedeeind voor een proces, dat in de gehele wereld verontwaardiging zou wekken en had de militaire rechtbank nu maar Filinis tot hoofdbeklaagde gestempeld.

HET geval-Theodorakis bleef overigens in het duister. Hij had tien dagen lang voedsel geweigerd en was daardoor ernstig verzwakt, zodat hij voortdurend bewusteloos was. De verdenking rees echter, dat de kunstenaar mishandeld was, en dat men vreesde dat hij daarover bijzonderheden zou vertellen als hij terecht moest staan. Anderzijds werd verteld dat Theodorakis bekend zou hebben dat hij had 'samengezworen' tegen het regime en zou hebben toegegeven, dat de andere beklaagden zijn medestanders zouden zijn geweest. Dezen protesteerden heftig tegen zulke aantijgingen aan het adres van de afwezige componist. Geen enkel feit omtrent een samenzwering tegen de militaire junta werd bewezen.

Maar als allen moesten worden gedagvaard, die het bewind ten val willen brengen, dan zou men miljoenen Grieken moeten veroor-

(Zie verder pag. 3)

KRITISCH ALLERLEI

door D. Roethof - Ensing

Surprise

De Bijenkorf adverteerde voor de Sinterklaas met o.a. deze surprise: marsepeinen varkens, 25 kg zwaar... f 237,50. Wil degeen, die dit in zijn schoen kreeg, mij schrijven?

Explicateur I

Men zegt, dat generaties lang er telkens weer de hang was naar 't oude', dat de oudere generaties zich – als verzet wellicht tegen datgene wat de jongere generatie aanhing – hoog opgaf over de plezierigheden van 'toen wij jong waren', vroeger, ja toen!

Het heel merkwaardige van deze tijd vind ik, dat men allerwegen juist bij de jeugd een teruggrijpen ziet wel niet naar de toestanden, maar naar de voorwerpen uit overgrootmoederstijd. 'In' is wat 'oud' is. Nooit nog kende de antiekhandel groter bloei en het zijn bepaald niet de veertigers en vijftigers, die hun kamers vol zetten en hangen met Biedermeervazen, oud glaswerk, stoelen die kraken van ouderdom als je er maar naar wijst, koperen kandelaars of grote emaille kannen. Alles, maar dan ook alles, op dat terrein brengt hoge prijzen op. Natuurlijk vindt men onder psychologen, pedagogen en wijsgeren mensen genoeg die over het waarom van deze zaak als explicateurs zouden kunnen optreden. Er is geen romantiek meer, zeggen ze, geen avontuur, geen veilige gezelligheid; onze wereld van glas, staal en beton, ruimtevaart en computers is te kil... En vult u zelf maar verder aan...

Explicateur II

Daarom is het ook zo begrijpelijk, dat men binnenkort in Amsterdam de wedergeboorte van de stomme film zal kunnen beleven. En het verheugende verschijnsel doet zich daarbij voor, dat Neerlands oudste, beroemdste en beste explicateur, Max Nabarro, nog in leven is en bereid opnieuw als explicateur op te treden. In een interview met Het Vrije Volk (vrijgemaakt) zei hij onder meer: 'ach wat, sex, sensatie, moord en doodslag, daar heeft de film altijd mee vol gezeten. De filmtechniek mag verbeterd zijn, de thema's zijn vrijwel bij het oude gebleven...' Het zal een heerlijke belevenis zijn kennis te maken (of de kennismaking te hernieuwen) met het medium 'stomme film', als een man als Nabarro nog zo enthousiast en jeugdig ten opzichte van zijn oude vak staat:

'Dat is wat me zo bevalt: de misstanden in mijn filmverhaal opnemen. En de wisselwerking met de zaal. Het maken van grappen op actuele gebeurtenissen. Het is heerlijk om op mijn leeftijd je bewogenheid kwijt te kunnen. Het is een voorrecht te merken, dat je als bijna 80-jarige nog de sympathie van de jeugd hebt.'

Het recht van het dier

Het zou alle gekooide leeuwen, die in dierentuinen of in circussen van hun vrijheid zijn beroofd, goed doen, als zij het bord konden lezen, dat in Florida werd aangebracht bij een wildreservaat, een 'Afrikaanse jungle', van 640 hectaren groot; een bord waarop te lezen staat: 'keep off property, trespassers will be eaten...' Met andere woorden: blijf uit onze buurt of we vreten je op. Bezoekers mogen rondrijden, want zo 'vrij' is het oerwoud nu ook weer niet, maar ze moeten in hun auto's blijven en... schieten mag niet.

Melkman of melkboer

De Nederlandse Melkunie probeert de laatste tijd op vele manieren de volgens haar denigrerende naam 'melkboer' in 'melkman' te veranderen. Uit een onderzoek bij een groot aantal huisvrouwen over de wijze waarop zij de melkhandelaar aanspreken, is echter gebleken dat de meeste huisvrouwen nog de benaming melkboer gebruiken. In Amsterdam bij voorbeeld zegt maar 10% van de huisvrouwen melkman, terwijl 35% het over de melkboer heeft. In Rotterdam waren de cijfers respectievelijk 2 en 64%. Nou begrijp ik hier een paar dingen niet. 10 plus 35 is 45; wat zegt die 55% van de Amsterdamse huisvrouwen tegen haar melkbezorger? Idem het resterende aantal Rotterdamers van 34%? En waarom is melkboer zo denigrerend? Wat is er voor kwalijks aan een boer? Het zou me niet verbazen straks de Boeren- en Tuindersbond in actie te zien komen, omdat hier de boerenstand kwalijk bejegend wordt. Persoonlijk heb ik niets tegen het woord melkman, er zit iets slaps in, zoals bij melkgebit, melktand en melkmuil. Voorts zou ik wel eens willen weten, hoe de Amsterdamse en Rotterdamse huisvrouwen haar groenteboer (resp. groenteman) betitelen. Goeie help, heren van de Melkunie, hebben jullie nou echt niets belangrijkers aan je hoofd? Verdiep je liever in de

vraag hoe tot een onbreekbare, solide melkverpakking te komen, die geen bijsmaak geeft aan de melk en of we de melk wellicht wat verser dan thans het geval is in huis kunnen krijgen.

Is er een dokter aanwezig?

Ja, die is er wel, maar hij heeft geen weekenddienst. Een oud zeer, dat zich herhaaldelijk voordoeft, is, dat artsen soms medische hulp weigeren te geven, omdat zij geen weekend- of nachtdienst hebben. Nu kan men natuurlijk volhouden, dat ook een arts recht heeft op een geregeld leven en dat het maar goed is, dat hij niet meer, zoals vroeger, steeds bij nacht-en-ontij uit zijn bed gehaald kan worden. In dit land, waar men graag en veel van overheidswege regelt, werd ook deze kwestie van een passende regeling voorzien. Maar dat kan toch in sommige gevallen niet wegnemen, dat een arts – zelfs in zijn vrije weekend – gewoon de menselijke plicht moet opbrengen hulp te verlenen, wanneer die dringend noodzakelijk is en de man, die wel dienst heeft, niet snel genoeg ter plaatse kan zijn. Deze menselijke plicht en verantwoordelijkheid drukken volgens mij zeer zwaar op het artseneroep, maar zijn toch beslist factoren, waarop de arts zich lange tijd heeft kunnen voorbereiden en die zich bepaald niet onvoorzien voordoen.

Een bij een aanrijding gewonde kleuter heeft zaterdagmiddag te Vlaardingen drie kwartier zonder medische hulp op straat gelegen, voordat er een ambulance kwam om haar naar een ziekenhuis te brengen.

Een huisarts, die dichtbij woont waar het ongeluk gebeurde, weigerde in eerste instantie medische hulp, omdat hij geen weekenddienst had. Eerst toen de politie

hem kwam ophalen, ging hij kijken.

In dit bericht uit het Algemeen Dagblad stond ook nog, dat het kind een gecompliceerde beenbreuk, een oogwond en een hersenschudding had opgelopen. Weekenddienst of geen dienst, een medemens, een klein kind, zo maar laten liggen zonder er een vinger naar uit te willen steken, dat mag geen mens zich permitteren en zeker een arts niet! Mensen, die een beroep uitoefenen als dat van arts, geestelijk raadsman, dominé of pastoor moeten weten dat zij een beroep gekozen hebben, dat zich niet in geregelde werktijden laat uitdrukken en dat zij, als er een verantwoord beroep op hen wordt gedaan, zich in dienst van de mensheid moeten stellen.

Grafschenners

Wat beweegt een mens een graf te schenden? Wordt hij gedreven door een radeloze angst voor de dood of is hij zo onmenselijk, dat hij bij voorkeur datgene schendt, waar anderen eerbied voor hebben en dat voor velen als symbool fungeert voor hen, die hen lief zijn geweest?

Daar is de man die nu al weken in het zuiden des lands en ook in België een spoor van grafschennereien trekt, daarbij leuzen schrijvend als 'Satan is onze God'; die in 24 uur tijds van Antwerpen naar Waalwijk en Nijmegen trekt om nazitekens in kerken te klad-den, zonder dat men hem te pakken krijgen kan. Een walgelijke zaak, die vooral in het Katholieke zuiden, de gemoederen danig bezig houdt. Toch worden zijn daden nog overtroffen door hen, die kans zagen de zestig kilo zware grafsteen te stelen, die het graf sierde van een man die men voor Kennedy's moordenaar houdt, Lee Oswald.

*Nu ben ik eenzamer dan ooit,
nu rest mij niets meer dan
de stilte, die mij was beloofd
en de smart daarvan.*

*Ik ben met jouw verdriet
en met mijzelf alleen.
Wat toekomst scheen,
werd het niet.*

*Schaduwen gaan door mij heen,
in al mijn vezels trilt het lied:
'ik ben alleen, ik ben alleen'.*

NEELTJE MARIA MIN

Uit 'Muza (oktober 1966), Tijdschrift voor Letteren.

Geslaagd congres van Humanitas

DE hoofdthema's van het tweejaarlijkse congres van 'Humanitas', dat te Eindhoven op 28 en 29 oktober is gehouden, waren: 'Samenwerkingsproblemen, en het uitzicht in de komende vijf jaar op de ontwikkeling van het werk der vereniging.' Beide aspecten waren neergelegd in zorgvuldig voorbereide nota's. De bespreking van beide nota's kan als bijzonder geslaagd beschouwd worden. De achtergrond is uiterst belangrijk voor het gesubsidieerde maatschappelijk werk.

De groter wordende openheid bij vroeger sociaal tamelijk geïsoleerde bevolkingsgroepen, maar ook overwegingen van efficiency, hebben de subsidiërende overheid ertoe gebracht samenwerking in het maatschappelijk werk sterk te bevorderen. Maar samenwerking in waarlijk algemeenschap kan alleen door elk der deelnemers eraan op doelmatigheid in het algemeen en voor de eigen instelling in het bijzonder beoordeeld worden, indien daar een duidelijk hoger of lager te waarden alternatief tegenover staat.

Met de nota 'Beperkt Uitzicht', een vijfjarenprognose voor de uitbreidingsmogelijkheden van deelorganen van Humanitas is dat alternatief aanwezig. Men kan verwachten dat de toekomst van Humanitas, voorzover het nieuw te creëren werk en uitbreiding van het bestaande werk betreft, zich zal afspelen in een krachtenveld tussen twee polen: aan de ene kant het algemeen, zij het nog onduidelijk verlangen naar samenwerking in breed verband bij de sociale dienstverlening, aan de andere kant een concrete visie

op mogelijkheden tot uitbreiding van de eigen apparatuur.

De vragen die het werken in het hierboven geschetste krachtenveld oproept, zijn op het congres intensief behandeld. Zij zijn voor een deel beantwoord, voor een deel als probleemstelling verduidelijkt, becommentarieerd en voor verdere studie aanbevolen.

Men kan binnen Humanitas de overheid wel aanvaarden als partner van het particulier initiatief bij de gezamenlijke Sociale Dienstverlening. Dat echter samenwerking met de overheid alleen een aanvaardbare gestalte kan krijgen indien een scheiding wordt gemaakt tussen overheidsorganen, die over subsidiezaken adviseren, die bijstand verlenen en die de sociale dienstverlening tot taak hebben, kwam eveneens duidelijk tot uiting.

Omdat na de sterke groei van het beroepsapparaat van Humanitas het vrijwilligerswerk wat in verdrukking is gekomen en de contouren van vrijwilligersarbeid en beroepsarbeid zich steeds duidelijker beginnen af te tekenen, besloot het congres een speciale studie te maken van de problematiek van het vrijwilligerswerk binnen Humanitas.

De voorzitter van Humanitas, prof. mr. A. D. Belinfante en de hoofdbestuursleden mr. W. G. Verkruijsen en J. Landman zijn afgetreden. Zij werden vervangen door resp. mr. A. Stempels, mevrouw P. J. Dijkwel-Wiegersma en L. P. G. Nelemans. Prof. Belinfante is met algemene stemmen tot ere-lid benoemd.

ATHENE GESCHONDEN

(Vervolg van pag. 1)

delen. Op 17 november was in Saloniki een proces begonnen tegen 41 andere beklagden, meest studenten en vakbondleiders. Zij werden er van beschuldigd, dat zij de eerste minister Kallios (een marionet van de generaals) hadden willen doden. Twee der gearresteerde democraten werden ook hier tot levenslang veroordeeld. Er zullen nog wel talloze van zulke vervolgingen aan de orde komen.

Maar niet alleen dat het Griekse bewind een schande is voor de 'vrije wereld': het is ook een gevaar voor vredelievende betrekkingen met de buurstaten. Het is waar dat de verhouding tot de Turken altijd vijandig is geweest en dat de Grieks-Turkse tegenstelling historisch zeer verklaarbaar is. Maar de laatste crisis is veroorzaakt door de Griekse generaal Grivas, een bewonderaar en vriend van de junta. Op het overwegend Griekse Cyprus bestaat 18 pct. van de bevolking uit moslims van Turkse afkomst. Het eiland is onafhankelijk geworden, op voorwaarde dat waarborgen werden gegeven voor een aantal vrijheden van de moslims. Er zijn kleine troepenmachten van Griekenland en Turkije op Cyprus gestationeerd, benevens een strijdmacht van de Verenigde Naties.

De Griekse commandant Grivas heeft nu echter zijn legertje in het geheim uitgebreid met duizenden soldaten. Hij is tevens bevelhebber over de agressieve militie van Griekse Cyprioten. In het midden van november hebben zij de aanval geopend op enige mohammedaanse dorpen, die zich beriepen op hun recht tot zelfbestuur. Daarbij zijn 25 Turkse

Cyprioten gedood. Aldus greep de Atheense junta ook in op het eiland Cyprus en daagde de Turken uit.

Het is betreurenswaardig dat de leden van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie, waartoe Griekenland behoort, gemeend hebben geen stappen te moeten doen om de Griekse militaire kliek te isoleren. Alleen Denemarken heeft in mei gepoogd de NAVO-raad te mobiliseren tegen de junta, maar het heeft daarvan moeten afzien omdat het slechts de steun kreeg van Noorwegen en niet (bijvoorbeeld) van Nederland. Ons land zal meewerken aan het vragen van een uitspraak van het Europese hof voor de rechten van de mens, maar die procedure betekent in dit geval weinig en vereist veel tijd. Intussen gaan de leveranties van wapens en (Amerikaanse) subsidies voort ten gunste van een regime, dat een aanfluiting vormt voor de beweerde idealen van het Westen. Alle hoop is gevestigd op de bevrijdingsdrang van het Griekse volk. Maar het zou beschamend zijn als dit niet kon rekenen op de hulp van de westerse naties. Slechts onder druk van een actieve openbare mening – een pressie die elke democraat moet pogen te versterken – kan er aan de feitelijke eerbiediging van het Griekse bewind een einde komen.

Voorlopig moet men hopen dat tenminste asiel en bijstand zal worden verleend aan tegenstanders van de junta, die hebben kunnen vluchten of die men onder westerse druk uit de Griekse gevangenissen en concentratiekampen misschien kan 'loskopen'. Daarin zullen vrijheidlievende Grieken althans een bewijs van sympathie kunnen zien.

CONSTANDSE

IK ben tegen oorlog en voor vrede. Daar zal niemand van ophoren, maar ik wou het alleen maar even zeggen, omdat we onlangs Brecht's 'Moeder Courage en haar kinderen' gezien hebben, het stuk, waarvan Brecht gehoopt had, dat het een waarschuwing zou zijn tegen de tweede wereldoorlog. Hij is er niet in geslaagd en dat is meer betreurenswaardig dan verwonderlijk. Wie Anna Fierling, bijgenaamd Moeder Courage, volgt in haar strijd om het bestaan, achter de troepen aan, als marketentster, wordt onwillekeurig meegesleept door de ups en downs van dit keiharde leven. Anna, gespeeld door Ank van der Moer, is een meedogenloos mens, een zakenvrouw, die weinig scrupules heeft en die letterlijk van de oorlog leeft. De tol, die ze ervoor betaalt, de dood van al haar drie kinderen, is geen kleinigheid en bepaald rijk is ze er ook niet van geworden, en dat maakt, dat je deze vrouw, ondanks alles, niet kan verafschuwen. En de oorlog. Ik zei het al, ik ben tegen oorlog. Oorlog is vreselijk, ook de dertigjarige oorlog in 't begin van de zeventiende eeuw, waarin dit stuk speelt, maar dan, opeens, gaan de klokken luiden. De Zweedse koning is gesneuveld en er is vrede. Iedereen is blij, alleen Anna zit ermee. Daar gaat haar bestaan. Ze had net nieuwe voorraad ingeslagen! Een reuze strop. Ik ben vóór vrede, zei ik, maar op dat moment hoopte ik, dat het een vergissing was van die vrede of dat er ergens anders wel weer oorlog zou zijn, zodat Anna haar handelje toch kwijt kon. Dit laatste gebeurde en dat vond ik prettig. 't Mens had al genoeg ellende meegemaakt en nu ook die vrede nog!

Te denken, dat dit stuk een oorlog zou kunnen tegenhouden, doet, althans ons, wat naïef aan. 'Het gaat erom, dat de toeschouwer ziet,' zegt Brecht. Nu ja, die toeschouwer weet het wel, dacht ik zo, maar een oorlog tegenhouden is iets anders, dan weten hoe erg het allemaal is. Is er eigenlijk wel iets, dat een oorlog kan tegenhouden? Ik weet het niet. Waar het de kunst betreft, het hartverscheurende 'Guernica' van Picasso heeft het niet gekund, evenmin als 'Moeder Courage'. Het afschilderen van het verschrikkelijke eind van het hele oorlogsgebeuren: de slachtoffers, de puinhopen, de slagvelden, 't is blijkbaar allemaal niet afschrikwekkend genoeg om een volgende catastrofe te voorkomen. Maar ergens is een begin. Helemaal niet afzichtelijk, niets om een schilderij van te maken of een toneelstuk over te schrijven, gewoon, een concern, dat kanonnen over heeft, keurige fabriek, mooie kantine en douches voor de arbeiders en zo. Er zijn handelsbelangen of oliebronnen of invloedssferen, die uitgebreid moeten worden. Dat eist zo af en toe offers en toevallig zijn wij dat dan, de gewone mensen, die het best allemaal zien, maar die er niets tegen kunnen doen.

Pedagogen discussieerden over het gezagsprobleem

TOEN de sociaal-pedagogische sectie van Socrates twee jaar geleden voor het eerst een vakconferentie organiseerde, legde zij de verzamelde pedagogen een fundamentele vraag voor: 'Wat zien wij humanisten, als de grondslagen van de opvoeding?'

De erkenning dat alle mensen gelijkwaardig zijn – een centrale gedachte in onze mensbeschouwing – heeft ook voor de opvoeding consequenties. Geruggesteund door de diepgaande beschouwing van prof. Van Praag omschreef prof. dr. L. van Gelder het toen ongeveer zó: 'Kind-zijn is een vorm van mens-zijn. Deze kindwaardigheid zal in de opvoeding tot gelding moeten komen. Een kind wordt niet tot 'burger' of tot 'humanist' opgeleid, maar geholpen in zijn groei tot levensbekwaamheid en zelfstandigheid. Een kind is een toekomstig volwassene. Weliswaar heeft het de mondigheid van het volwassen zijn nog niet bereikt, maar het is evenmin volstrekt onmondig.'

De principiële gelijkwaardigheid van opvoeder en kind was ook de achtergrond waartegen de gedachten werden geprojecteerd, die tijdens de tweede vakconferentie van de sectie werden geuit. Het onderwerp van de conferentie, gehouden op 21 oktober, was beperkter van omvang dan de eerste keer. Ditmaal ging het om *het gezag in de opvoeding*. Het onderwerp werd ingeleid door prof. Van Gelder en door de Leidse hoogleraar prof. dr. P. Smits. Prof. Van Gelder benaderde de zaak vooral vanuit de verhouding kind-opvoeder; prof. Smits betrok de samenleving in zijn beschouwing. Als een jurist over 'gezag' praat, bedoelt hij daar veelal mee de bevoegdheid van de overheid om de naleving van bepaalde orderingsmaatregelen af te dwingen. Cru gezegd, staatsgezag is vooral een machtsmiddel. In een humanistisch gekleurd denken over opvoeding is geen plaats voor een op macht of dwang gebaseerd gezag. Dit zou immers in strijd zijn met het inzicht, dat het kind kan opgroeien tot een zelfstandig oordelend en waarderend mens. Voor een pedagoog is gezag een hulpmiddel bij de opvoeding. 'Gezag is alleen nuttig', aldus prof. Van Gelder, 'in zoverre het de jonge mens helpt bij zijn groei tot zelfstandigheid en zelfverantwoordelijkheid. Elke andere bedoeling van het gezag in de opvoeding is in pedagogisch opzicht dwang.' Al moeten pedagogisch gezag en samenlevingsgezag scherp worden onderscheiden, samenleving en opvoeding hebben natuurlijk wel met elkaar te maken. De wijze waarop een kind wordt opgevoed, hangt mede af van de structuren, die de samenleving daarvoor geschapen heeft: gezin, school, jeugdvereniging, arbeidsverhoudingen enz. De manier waarop het gezag wordt uitgeoefend, hangt evenzeer van sociaal-culturele omstandigheden af: de relatie kind-opvoeder is in een democratische samenleving anders geaard dan in een autoritair geleide maatschappij. Bovendien groeit een kind niet op tot een geïsoleerd deel van de samenleving, maar het leert ook verantwoordelijkheid te dragen voor anderen. Gaandeweg krijgt het kind deel aan maatschappelijke verbanden. Voor het welslagen van het socialisatieproces, zoals sociologen dit noemen, is de opvoeder mede-verantwoordelijk.

Het kind wordt als mens erkend

Wat prof. Van Gelder met deze onderscheiding wilde zeggen was, dat het gezag in de opvoeding wordt gefundeerd in de persoonlijke relatie tussen opvoeder en kind. In deze, op wederzijds vertrouwen berustende, relatie wordt gestreefd naar het in vrijheid aanvaarden van gemeenschappelijke erkende normen. Opvoeding in deze

zin betekent dat de jonge mens in vrijheid een eigen keuze kan doen.

De uitoefening van een dergelijk persoonlijk gebonden gezag blijkt wel eens niet gemakkelijk te zijn. Veel opvoeders bekruipt een gevoel van onzekerheid, omdat zij geen toetssteen meer hebben voor hun handelen. De snelle veranderingen in het patroon van de samenleving is daar wel debet aan. Traditionele gedragsregels verdwijnen, autoritaire gezagsvormen worden afgewezen, omdat zij de persoonlijke vrijheid, die een democratische maatschappij met zich brengt, in de weg staan. Meer dan vroeger is een volwassene aangewezen op zijn eigen beslissing.

De opvoeder kan weinig steun vinden in uiterlijke vormen. Zeker voor de oudere jeugd heeft een beroep op traditie, op de eisen van de samenleving of op de eigen functie van de opvoeder slechts betekenis voor zover hij dat persoonlijk waar kan maken. En daar hijzelf ook niet altijd in harmonie met de door hem aanvaarde normen kan leven, staat hij als opvoeder in zekere zin onbeschermd tegenover de jongere. Het gevoel van machteloosheid, dat daaruit kan voortvloeien wordt vaak gecamoufleerd door de persoonlijke verhouding om te zetten in een zakelijke. De vader treedt dan niet meer op als de opvoeder, maar als 'je vader', de leraar wordt dan een vertegenwoordiger van de school. In die sfeer kunnen gemakkelijk gezagscrises ontstaan. Zodra een opvoeder niet meer solidair is met de aan zijn zorgen toevertrouwde jeugd, miskent hij de behoefte van de hedendaagse jongeren aan zelfstandigheid en zelfverantwoordelijkheid. 'De gezagscrisis bij de opgroeiende jeugd toont aan,' dat de huidige opvoedingsmiddelen, in gezin en school, deze jeugd onvoldoende perspectief bieden tot een eigen en zinvol bestaan', was een van de stellingen, die prof. Van Gelder poneerde.

Het is moeilijk om in algemene termen te spreken over de vormen van gezagsuitoefening in het gezin. Niet alleen heeft elk gezin, door de aard van de ouders en door zijn samenstelling, een eigen klimaat en een eigen traditie opgebouwd; elk gezin is ook weer ingebed in een sociaal-cultureel milieu, dat zijn eigen specifieke opvoedingstradities bezit. Praktisch-pedagogische aanwijzingen hebben daarom weinig betekenis.

De problemen bij de gezagsuitoefening doen zich in nog sterkere mate voor in de schoolopvoeding, met name in het voortgezet onderwijs. In toenemende mate wordt het gedragspatroon van de jeugd bepaald door de school-situatie. De betekenis van het gezin als opvoedingsmilieu neemt af en het merendeel van de jeugd brengt een langere periode op school door dan voorheen. 'De historische ontwikkeling van ons onderwijs', zei prof. Van Gelder, 'heeft met zich meegebracht, dat de pedagogische verantwoordelijkheid van het onderwijs is achtergebleven bij de opleidingsverantwoordelijkheid. (Bovendien) heeft het er de schijn van, dat veel pogingen tot vernieuwing of verbetering van het onderwijs slechts betrekking hebben op de technische aspecten van het onderwijs, en dat de pedagogische problematiek onvoldoende aandacht heeft gehad: (...). Met uitzondering van enkele moderne scholen is het gezagspatroon in het voortgezet onderwijs overwegend patriarchaal. Dat doet niets af aan de goede bedoelingen van deze docenten. Ook binnen dit patroon kunnen goede menselijke verhoudingen bestaan. Het wezenlijke in het huidige probleem van de schoolopvoeding is echter, dat dit patriarchale patroon onvoldoende waarborgen biedt voor een persoonlijke gezagsverhouding. Het gevolg daarvan is, dat de gezagsverhoudingen schommelen tussen aan-

vaarding van de jonge mens als persoon en verwerping van zijn zelfstandigheid. De dubbelzinnigheid van het gezag komt daarin duidelijk tot uiting. Alleen door de jonge mens ernstig te nemen als mens, zal het mogelijk zijn hem ook te leren als leerling zich op volwassen wijze te gedragen.'

Vorming is ook een sociale zaak

Indachtig het woord van Perquin, dat vorming een persoonlijke zaak is, maar tegelijk ook een sociale, benaderde prof. Smits het probleem vanuit de sociologie. Doel en effect van de opvoeding is de socialisatie: de jonge mens moet zó in de diverse maatschappelijke verbanden ingroeien, dat hij op zijn wijze persoonlijke verantwoordelijkheid leert aanvaarden voor het algemeen welzijn. Door de steeds verdergaande democratisering van de gezagsverhoudingen en het grotere accent, dat is komen te liggen op de persoonlijke verantwoordelijkheid, slaagt dit proces over het algemeen wel.

Toch geeft de manier waarop de socialisatie verloopt, wel eens te denken. Op weg naar volwassenheid wordt de jonge mens geconfronteerd met verschillende gezagsvormen. Hij wordt in het gezin, op school, in het bedrijf, in dienst op totaal andere wijze aangesproken. Prof. Smits onderscheidde drie gezagstypen: moreel gezag, berustend op een persoonlijke relatie; functioneel gezag, berustend op de sociale rollen, die men als functionaris in het geheel heeft te vervullen, en anoniem gezag, waarvan de jongere meestal onbewust de invloed ondergaat (massamedia, bepaalde pressiegroepen, bepaalde maatschappelijke systemen). Onvolwassenen, persoonlijkheden-in-wording, worden door de twee laatste gezagstypen het meest bedreigd. De functionele gezagsvormen brengen een zekere vervreemding teweeg tussen de persoon en de sociale-rollenspeler. Anonieme gezagsvormen kunnen de geestelijke mondigwording aantasten door vooroordelen en verslaafdheden te helpen aankweken.

Socialisatie houdt niet alleen in het aanleren van bepaalde spelregels en sociale rollen, maar ook enculturatie, d.w.z. het zich innerlijk toe-eigenen van het Europese culturele erfgoed. 'Kenmerkend voor onze tijd is juist,' aldus prof. Smits, 'het steeds losser worden van socialisatie en enculturatie, waardoor de personalisatie verzwakt en veel jongeren een éézijdig functioneel utilistische opvatting van normen en norm-besef krijgen.' Hij achtte een nadere bezinning op de antropologische aspecten van de relatie enkeling-maatschappij dringend gewenst. Voorts moet volgens hem worden gezocht naar wegen om het gezin van passieve tot actieve aanpassing aan de maatschappij te laten komen.

Dertig pedagogen, werkzaam op het terrein van onderwijs, vormingswerk en kinderbescherming, woonden de conferentie bij. Zij hebben langdurig en intens gediscussieerd over de stellingen, die de beide inleiders hadden geponeerd en over de punten, die zijzelf hadden aangevoerd. De bijeenkomst droeg daardoor een uitgesproken studieuze karakter. Maar kan van een sectie van een wetenschappelijke stichting ook anders worden verwacht?

C. W. KERKHOF

Radiolezingen

Zondag 10 december 9.45–10.00 uur: D. Roethof-Ensing: 'Te vroeg voor Kerst, te laat voor Sint'.

Zondag 17 december 9.45–10.00 uur: B. W. Schaper: 'Politiek als menselijk bedrijf'.

Zondag 24 december 9.45–10.00 uur: Libbe van der Wal: 'Wat zegt een humanist ervan'.

Zondag 31 december 9.45–10.00 uur: S. L. Mansholt: '10 jaar E.E.G.'

BOB HANF: een groot kunstenaar

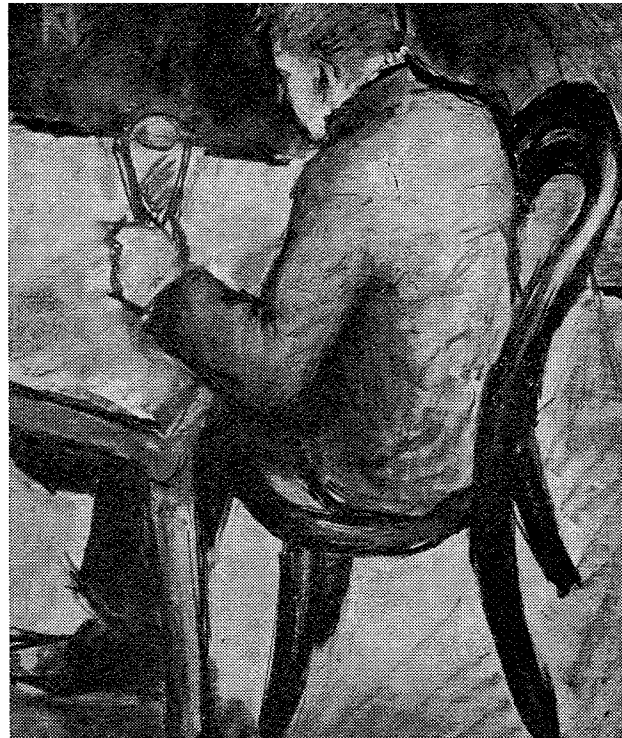
DE uitgave van *Mijmeringen* van Christiaan Philippus (de schuilnaam van de als Jood en verzetsman ondergedoken Bob Hanf) bij De Arbeiderspers in Amsterdam, is een goede aanleiding om iets te schrijven over deze geniale kunstenaar. Zijn vriend Kafka werd een van de grootste schrijvers van onze tijd, Hanf bleef, behalve in kleine kring, onbekend en raakt zelfs vergeten. Maar wat een leven, rijk door een onuitputtelijke en veelzijdige creativiteit, afgebroken toen hij door de bezetters als een der laatsten naar Auschwitz werd getransporteerd, in 1944. Wie was deze 'geniale zonderling'? Na de HBS doorlopen te hebben moest hij chemie gaan studeren. Na een conflict ging hij over op bouwkunde, na het tekenen van karikaturen van professoren hield hij ook met deze studie op. In 1914 heeft hij schilderles van Breitner, maar zijn voorbeelden worden de Duitse expressionisten, vooral Franz Marc, de bij Verdun gesneuvelde schilder. Omstreeks 1920 ontmoet hij Kafka en een van zijn eerste composities is een strijkkwartet met sopraanstem, op een tekst van Kafka. Hij neemt vioolles bij o.a. Louis Zimmermann en compositie bij Dopfer. Jarenlang was hij violist in het Concertgebouw-orkest en naast zijn schrijven, schilderen, tekenen vond hij tijd om te componeren. Zijn opera *Leonce und Lena* (hetzelfde thema als *Wozzack* van Alban Berg) was juist vóór Hitlers 'Machtübernahme' voor 50.000 mark gekocht door een Duitse muziekuitgever, maar door de 'nieuwe omstandigheden' werd het koopcontract geannuleerd. De partituren van zijn composities worden bewaard in het Haagse Gemeentemuseum en bij de stichting *Donemus*. Zijn letterkundige nalatenschap – romans, gedichten – berust bij het Literair Archief in Den Haag. Er is tekenwerk van hem in het Haagse Gemeentemuseum; een jaar geleden werd er in *De Sphinx* in Amsterdam een tentoonstelling gehouden, die geopend werd door zijn vriend Spierdijk. De Kafka tekeningen maakten op publiek en critici grote indruk. Voor hen, die hem goed gekend hebben – o.a. Vestdijk, Ter Braak en Du Perron – was hij in zijn humor, zijn wijsheid, zijn belezenheid een unieke figuur. 'Deze wonderlijke zonderling was zo'n groot mens, dat hij voor velen een norm was' zei Spierdijk van hem. Niet hij had op zijn eenzame, koude en kale onderduikadres troost nodig, neen hij was een gever van steun aan velen, die de weg wisten naar zijn kamer.

Het heeft dikwijls iets willekeurigs, de roem. Waarom werd en wordt deze grote eenzame niet méér gewaardeerd in ons land? Waarom is zijn kunstfilosofie niet uitgegeven, waarom ziet men niet in, dat een van de grote expressionisten in Holland, in zijn geliefde Amsterdam geleefd heeft? Zijn broer, Frits Hanf, die zijn nalatenschap beheert, doet zijn best om, door middel van de Bob Hanf-Stichting, zijn werk bekend te maken. Daarom is het goed, dat de *Mijmeringen* zijn verschenen. Ik schrijf een van de gedichten over.

*Amsterdam, mijn goede stad,
door de heerschende proleeten
uitgevreten, leeg-gejat!*

*Had ik het vooruitgeweten,
'k was hier toch wel blijven wonen.
Hier ben 'k thuis. Want lief en leed en
roem, en hoon, en toekomstdromen
(droom ook roem en hoon-gedachten),
alles kondt gij weêr mij toonen
in de spiegel'ing van uw grachten,
in verlaten water-wijde
langs den havenkant. Uw nachten
maakten vreemd en toch dichtbij de
oude huizen; en de maan
scheen nieuwsgierig door de heime-
lijk-wenkende takken aan
stammen, bronsgroen van den regen,
die, een rij van watergoden
aan hun element ontstegen,
in 't onzeek're licht – als dooden
die tot beeld verstarde – staan.*

*Zoo staan z'er nóg – Langs de wegen,
glib'rig van tot drab vertreden
blaad'ren, kom ik niemand tegen
als 'k, behoedzaam, in den nacht
door mijn goede stad sluip. Stegen
namen m'op, liefd'rijk. Op wacht
staan de oude watergoden,
en hun doode vingers wenken
heim'lijk in den leegen hemel...
Wenken mij opzij te gaan,
want: met dronkemans-gezemel,
Heimat-zang en wat dies meer zij,
komen drie proleeten 'r aan.
En 't is geraden om, wanneer zij,
zouden eenige betrekking
tot de zonderlinge nacht van
deze stad, langs stille wegen*

Hanf: De eenzame

*klet'rend stappen, – niet onachtzaam
door te lopen. Hoe licht zou er
één van hen eens kunnen slippen;
en als hij dan, als een kerstboom
volgehangen met z'n helden-
eere teekens, op de glibbe-
rige keien ligt en ik zou
moeten lachen... Nee, 't is beter
'k breng die krul daar een bezoek.*

*Als ik later, klaar hiermee, te-
rugkom, is 't weer stil geworden.*

Het kostelijke, ontroerende boekje *Mijmeringen over de nachtzijde des levens*, is verkrijgbaar bij de boekhandel en te bestellen bij F. Hanf, Prinsengracht 905, Amsterdam. Bij storting van f 4,90 op gironummer 239360 wordt het boekje thuisgestuurd. Het correspondentieadres van de Bob Hanf-Stichting is ook Prinsengracht 905, te Amsterdam.

De heren bezetters hebben ervoor gezorgd, dat deze grote zachtmoedige zijn leven van denken en scheppen in de stilte niet kon voortzetten. U kunt ervoor zorgen, dat zijn scheppingen niet vergeten zullen worden. B.

'Socrates' confereerde over huwelijk en sexualiteit

DAT wij nu in omstandigheden van algemene welvaart verkeren, betekent meer dan wij op het eerste gezicht zouden vermoeden. Het houdt in, dat opvattingen en instellingen uit de tijd, dat de mensen in de rij stonden voor de winkel, niet meer gelden. In die armoede-cultuur liepen zij bovendien de kans, dat zij niet aan de beurt kwamen. Zelfs niet als het ging om de bevrediging van diep – menselijke verlangens. In een armoedige samenleving waren huwelijk en sexualiteit voorbehouden aan degenen die zich op een stukje grond een bestaan konden opbouwen. De werkkraft van alle gezinsleden was nodig om het een menswaardig bestaan te doen zijn. Een huwelijk was onontbindbaar. Het vrijgezellendom was een maatschappelijk gegeven, en het bleek de beste waakhond te zijn tegen buitenordelijke elementen. Die bij uitstek 'agrari-sche' moraal is door de kerk op haar wijze be-

werkt en gesanctioneerd: 'Niet voor je beurt, jongeman'.

Kort samengevat was dit de strekking van het betoog, dat de socioloog dr. A. J. Wichers hield tijdens de najaarsconferentie van Socrates op 12 november. Samen met de Wageningse hoogle-raar prof. dr. G. A. Kooy sprak hij over de veranderingen in ons leefklimaat en onze opvattingen, die zich in de laatste eeuwen hebben voltrokken. In de ochtendzitting ging het de sprekers vooral om de mentaliteit in huwelijk en sexualiteit.

De slotsom van de heer Wichers was, dat de moraal van de oude agrarische samenleving niet meer past in onze tijd. Prof. Kooy sloot daarop aan door de voorwaarden te noemen waaronder een nieuwe seksuele code kan fungeren. Sinds de industriële en de franse revolutie zijn de 'samenlevingen in klein bestek' geleidelijk verdwenen.

De revoluties maakten de mens van deelgenoot in een geïsoleerde samenleving met een geringe sociale en economische differentiatie tot burger, tot Europeaan, en in extreme gevallen tot wereldburger. Het perspectief van hel en hemel vervaagde; er groeide een gerichtheid op het hier en nu, en op de eigen individualiteit. Al heeft de oude seksuele moraal nog lang standgehouden, de nieuwe fase vraagt een nieuwe code, waarin het individu speelruimte gelaten is, en de sexualiteit niet meer in één adem wordt genoemd met zondigheid.

Noch progressieve gelovigen, noch humanisten of zij nu progressief of conservatief zijn, hebben een nieuwe moraal voor het oprapen. Onze voorvaders hadden zekerheden die wij niet hebben. Sexualiteit was zondig. Weliswaar was aan de mannen een beperkte handlichting toegestaan (mits zij niet te ver gingen natuurlijk), maar ieder wist wat goed en wat kwaad was. De vrouwenemancipatie, die een 'orgastische ideologie' in de hand heeft gewerkt, maakt een dergelijke dubbele moraal niet langer duldbaar. De vrees, dat buiten- of voorechtelijk seksueel

(Vervolg op pag. 6)

'Socrates' over huwelijk en sexualiteit

(Vervolg van pag. 5)

verkeer kon leiden tot ongewenste zwangerschap, en dat uitspattingen venerische besmetting met zich mee kon brengen, is door de wetenschappelijke vooruitgang ontkracht. Aan de seksuele indoctrinatie zijn daarmee twee stutten ontvallen: ethische leerstelling en angst voor lichamelijk ongemak.

Bovendien is de actieradius van de reële sociale controle veel kleiner geworden. 'Pleegt u in uw stedelijke samenleving gerust overspel', adviseerde prof. Kooy, 'u loopt niet meer de kans, dat u op een platte wagen de stad wordt rondgevoerd'. Semi-nomaden als wij zijn kunnen wij ons door reises naar elders gemakkelijk aan al te hinderlijke blikken onttrekken.

Wij hebben er wel nog wat onzekerheden bijgekregen. Relatief zeer velen proberen aan de eenzaamheid te ontkomen door geborgenheid in een verhouding te zoeken. De wederzijdse uitnodiging van de sexen is steeds verhevigd. Niet alleen in de mode, maar ook in de literatuur en in de reclame is sprake van een verregaande subtiele sexualisering. Men ziet ook hier het uit de sociologie bekende verschijnsel optreden, dat naarmate iets veelvuldiger plaatsvindt, het ook een normerend karakter krijgt. Sexualiteit wordt dan 'goed', 'aangenaam', 'wenselijk'.

Er is keuze uit drie soorten moraal: de oude onthoudingsmoraal, door de kerken thans verlaten, de waakhonden in Rome ten spijt; de dubbele moraal en de moraal van de grotere toegankelijkheid.

Anders dan uit het hierboven geciteerde advies zou kunnen blijken, was prof. Kooy beslist geen voorstander van seksueel hedonisme. De onbelemmerde verwerkelijking van de opvatting, dat sexualiteit het hoogste genot is, noemde hij de doodgraver van een geordende samenleving. Wanneer b.v. seksueel verkeer tussen zeer jonge mensen gevolgen heeft, rijst onmiddellijk de vraag van de verantwoordelijkheid. De theorie van 'leven en laten leven' zou de maatschappij beroven van een belangrijk steunpunt: de vader c.q. de moeder, die zich verantwoordelijk voelt voor het kind en dit ook kan zijn.

Ook prof. Kooy kon niet het laatste woord spreken als het gaat om het ontwerpen van een nieuwe code. Wel kon hij een richtlijn meegeven: een dergelijk normenstelsel moet gebouwd worden op datgene wat opgroeiende individuen zich in een vrij opvoedingsproces aan waarden hebben eigen gemaakt. In de opvoeding moeten opvoeder en opvoedeling eerlijk tegenover elkaar staan. De laatste zal zijn normen moeten afleiden uit het feitelijk gedrag van zijn ouders, die daarvoor moeten bouwen op wat zij als juist beschouwen.

Mentaliteit in oude en nieuwe tijd

In de middagbijeenkomst betrof dr. Wichers het thema van de conferentie ('Mensen begrijpen') op het Nederlandse volkskarakter. Hoewel dat niet uitdrukkelijk naar voren kwam, was hem daarbij zijn proefschrift over de oude platte-landsbeschaving een grote steun. Volkskarakters, die alleen maar uit natuurlijke omstandigheden worden afgeleid, aldus de heer Wichers, zijn bij voorbaat onvruchtbaar. De reacties van mensen op hun natuurlijke omgeving ('strijd tegen het water' of 'turen over de heide') bestaan bij de gratie van de mens zelf. Veel directer reageert de mens op andere mensen, op zijn gemeenschap. Volkskarakters, streekmentaliteit e.d. zijn een weerslag van een eeuwenlang leefklimaat in een samenleving. Wil het niet een blinde factor blijven in de samenleving, dan zullen wij dat moeten onderkennen.

'Niets wijst er op,' zei de heer Wichers, 'dat de mens wezenlijk verandert. De oude Adam blijft tot nu toe'. Daarom kunnen wij de oude Adam zo goed begrijpen. Begrijpen hoe slecht hij het in emotioneel opzicht heeft gehad. In de nieuwe

tijd zal hij zo met zichzelf moeten omspringen, daar hij plezier heeft in zichzelf, en tegelijk plezier in zijn medemensen. De sleutel daartoe ligt mede in het maatschappelijk systeem. In de toekomst zullen aan dat systeem hoge eisen worden gesteld. Welvaart zonder vrijheid is een farce, maar toch zal ordening noodzakelijk zijn. Mensen zullen zich veel meer inzichten omtrent de samenleving moeten eigen maken. 'Echte regels van samenlevingskunde zijn echter niet ingewikkelder dan Adam zelf. Zij zijn algemeen te begrijpen en voor culturele verankering vatbaar', concludeerde de heer Wichers optimistisch.

De inleidingen van de sprekers werden afgewisseld door discussies, onnadrukkelijk geleid door prof. W. van Dooren. 's Middags probeerde men in een gesprek tussen sprekers, voorzitter en geïnteresseerde luisterende en debatterende deelnemers tot een afsluiting te komen. Gezien het feit, dat verscheidene bezoekers druk betogend de oprijlaan van de Internationale School voor Wijsbegeerte afwandelden, lijkt het laatste woord er nog niet over gezegd te zijn.

C. W. Kerkhof

'REACTIE'

ZONDAG voor het eerst, konden we weer luisteren naar 'ons' kwartiertje. Eerlijk gezegd: tot voor de laatste onderbreking luisterde ik solo, meestal nog een paar keer daarbij gehinderd door huisgenoten die het overhemd niet konden vinden hoewel 't breeduit voor hun neus hing te stralen-van-witheid, of sokken misten die op 'hun' plaats, in rotten van vier gereed lagen.

Déze keer luisterden wij feestelijk allemaal. Ook de tienjarige jongste blijkbaar, want toen de spreker stelde: 'Het is niet de kunst iemand in de put te schoppen...' en toevallig even pauzeerde, viel Henk in... 'maar om 'em d'r út te schoppen!' Ja, hij is soms erg kordaat en heeft kennelijk een minder zachtaardige aard dan prof. Van Praag!

Het is een lange weg die leidt naar begrip en dus verdraagzaamheid.

M. VISSER-SCHRÖDER

KERSTBOOM EN KAT

GOED, de kerstboom resorteert onder het hoofd 'uiterlijk vertoon' en elektrische lichtjes geven geen sfeer. Maar de boom geurt als het bos; je kunt er het Schwarzwald bij denken en wil je nóg dichterbij huis blijven, dan komen wellicht onze militaire oefenterreinen in aanmerking. Die ruiken soms ook naar de bossen.

Het versieren is een feestelijke bijkomstigheid die elk jaar een ander resultaat oplevert. Voor de elektrische verlichting kun je, met de verzekeringsmaatschappijen, alleen maar dankbaar zijn. Geen kleine jongen haalt levensgevaarlijke toeren uit als hij, een uurtje alleen gelaten, behoefte gevoelt 'het gezellig te maken voor als pap en mam thuis komen.' Nergens plakken kaarsvet, die, vanzelfsprekend, naast de dikke laag rood crêpepapier diep in de vloerbedekking dringen. Zelfs de halfwas en halfwijze kat kan deze verlichting in- en uitschakelen als hij tóch weer in de boom bengelt: 'n enorme, zwarte kerst-engel met allesbehalve serene, hel-gele pretogen en twintig scherpe nagels.

Slechts zijn eerste poging om de boom te 'nemen' mislukte. Hij had nauwlettend toegezien hoe alle slingers, ballen en bellen een plaatsje kregen. Hij inspecteerde eigenpotig de grote, donkere doos, of tussen de geheimzinnig ritselende papieren geen bal was achtergebleven en groef inderdaad 'n rood belletje op dat in zijn zwarte bekje meegenomen werd naar het eigen opslagterrein. Daarna deed hij de eerste misgreep in zijn jonge leven.

Juist toen zoon als laatste handeling de verlichting inschakelde en wij 'oh' begonnen te

roepen omdat de boom weer zo mooi was versierd, sprong zwartje naar de top en kwam ruggelings met de hele kraam naar beneden. De piek suisde op eigen kracht, als een kerstsatellietje, door het kamerruim en maakte 'n onzachte landing bij piet in de viskom, die van schrik verbleekte. De engeltjes vlogen af, niet aan.

Pas nadat de boom was opgehangen aan een vernuftig bevestigde haak in 't plafond en alle attributen, minus piek, opnieuw ter bestemder plaatse bevestigd waren, bleek poes voldoende hersteld van de schrik; hij waste zich zorgvuldig en overwoog intussen nieuwe kansen, die hij, achteraf gezien, stuk voor stuk uitbuitte!

Nu is ook dit kerstfeest weer voorbij. Zwartje neemt, 't is bijna een gewoonte geworden, nog ééns de kerstboom. Als hij is weggejaagd schommelen de slingers en ballen woest dooreen, een dikke laag naalden ritselt omhoog, een tinkelgeluidje bewijst dat er nóg 'iets' gebroken is. Poes beklimt met gewende bewegingen de hoogste stoelrug. Als hij opduikt blijkt zijn gitzwarte kop getooid met 'n wit-zijden snor van engelenhaar. Met ronde ogen in een afwijzend snoetje luistert hij: hij houdt niet van lachen om hem.

Maar als wij nu eens geen kerstboom hadden genomen? Of als er nu eens kaarsen in hadden gebrand? Dan was ie pas écht geschrokken en zou geen plezier hebben van de kale boom waarin hij nu, op 't balkon, nog heerlijk mag ravotten.

Wij nemen dus een kerstboom met kunstlichtjes.

M. VISSER-SCHRÖDER

IK denk er ZO over

IS DE HUMANIST DOENDE ZICH EEN 'AFMENSBEELD' TE SCHEPPEN? (3)

IN zijn repliek stelt Van Praag te geloven, dat ik (Mens en Wereld, 11 nov. 1967, p. 6-7) de strekking van zijn betoog (Het Woord van de Week 20 (40) 1967), nl. dat de kennis van de natuur, van het dier, de kennis van de mens verheldert, zou miskennen. Indien in een betoog, dat deze strekking beoogt, door slordigheid natuurwetenschappelijk ongefundeerde relaties tussen mens en dier worden gesuggereerd en, naar achteraf blijkt, het dier binnen enkele regels in levende lijve resp. in beeldspraak en woordspeling verschijnt, dan zal deze miskenning wel als een onvermijdelijke consequentie moeten worden aanvaard in plaats van verwondering op te wekken. Aan een discussie wordt de feitelijke basis ontnomen als woordspelingen als argument worden gebruikt.

Met betrekking tot de 'strijd om het bestaan' spijt het mij dat Van Praag blijkbaar niet inziet, van welk essentieel belang het is om na te gaan welk factorencomplex de selectie van de mens vooral heeft gericht: de strijd met mede-

mensen of de strijd tegen de omstandigheden. Dat vele argumenten pleiten voor de belangrijke rol die het eerste complex moet hebben gespeeld, benadrukt de precare positie waarin de mens vermoedelijk verkeert. Uiteraard is het hier niet de plaats om op deze gecompliceerde materie zo diep in te gaan, als voor een werkelijke uiteenzetting noodzakelijk is.

Indien Van Praag tenslotte meent, dat allerlei 'biologische' opvattingen omtrent de mens grotendeels in de lucht hangen, kan ik moeilijk aannemen dat hij het serieus meent, als hij erkent wel te moeten luisteren naar wat biologen te vertellen hebben. Indien het resultaat van dit luisteren representatief in Van Praags repliek wordt weergegeven, dan moet ik met betrekking tot het humanistisch 'afmensbeeld' helaas concluderen, dat er blijkbaar hard aan wordt gewerkt, evenals aan het 'afdierbeeld', dit laatste uiteraard van het dier.

F. J. VERHEIJEN

Zijn humanisten maar halve mensen? (2)

EEN heerlijk fel en openhartig stukje van H. R. O. Snijder, maar hoeveel adders schuilen in het gras van uw paradijs? Uw standpunt is toe te juichen voor de vrije (ook de heel jonge) mens, man of vrouw. Hoeveel jaren hebben wij met onze remmen vast geleefd - ze piepen nog!

Maar wat te doen met de gebonden, de getrouwde mens? Stelt U zich eens heel serieus voor, dat uw vrouw plotseling zin kreeg in uw vriend. U 'koestert' uw principe van de volkomen vrijheid en U ligt die nacht dus alleen in het grote bed en U probeert uw verbeelding niet op hol te laten slaan en niet te denken aan dat andere bed, waar uw vrouw nu de meest volkomen bevrediging vindt, die ze zich maar denken kan en die ze dus bij U kennelijk gemist heeft! U ontmoet uw vriend een paar dagen later - klopt U hem dan op zijn schouder en zegt 'Kerel, wat fijn, dat je haar dit gegeven hebt?'

En uw vrouw zelf? Zegt ze tegen de vrouw van uw vriend 'Wat fijn, dat ik je man even heb mogen lenen?' Is hier *niemand* gekwetst?

En hoe gaat het leven vanaf die nacht verder? Verdeel je je dan tussen twee of meer bedden of ben je braaf en leef je met een knagend heimwee juist naar die ander, in je eigen burgerlijke bed? Nog gecompliceerder wordt het als je opgroeiende kinderen hebt. Wat zou U lezen in de ogen van uw jonge, sensibele en kritische zoon van bijv. 14 of 15 jaren oud als zijn mama beschikbaar is voor een of meer huisvrienden. Hij is te jong om te begrijpen, dat je ook als 'ouder' nog sex kunt hebben en last ervan, en hij is te oud om met een grapje weer in slaap gesust te worden. Bent U niet bang een zekere verachting in zijn ogen te lezen? Zoudt U zich dat eventueel kunnen voorstellen van die zoon of dochter? De jeugd stelt eisen en zeker aan ons!

Is het niet plezieriger samen oud te worden, terug te blikken en dan te weten dat je elkaar de hand en niet de vrijheid hebt gegeven, dat noch de een, noch de ander in de woelige zee van de sex is verdronken? Ben je dan juist niet helemaal mens geweest?

D. VAN OLMEN-MEERENS

Humanisten zijn geen hedonisten

IN het Griekenland van Socrates werden mensen, die genot als het hoogste geld beschouwden, 'He-

donisten' genoemd. Blijkbaar wil de heer H. R. O. Snijder (zie M. en W. van 11 nov.) het *Humanistisch Verbond omdopen in Hedonistisch Verbond*. Hij haalt immers met 'hartelijke bijval' uitspraken als: 'Het belangrijkste in het leven is orgasme. Om dat te bereiken, moet men alles over hebben... overspel kan een huwelijk redden'. Hóé overspel een huwelijk kan redden, is mij een raadsel. Aannemelijker is het, dat overspel een huwelijk kan kapot maken. Menig huwelijk is gered, niet door overspel, maar doordat de huwelijkspartner, die overspel begeerde, deze begeerte in het belang van zijn vrouw en kinderen heeft weten te overwinnen.

De kreet: 'Orgasme is het belangrijkste in het leven' past niet in een Humanistisch Verbond, dat weet heeft van bovenpersoonlijke normen. Orgasme kan de mooiste levenservaring zijn, mits aan een aantal voorwaarden is voldaan: 1e binnen het huwelijk 2e niet alleen een lichamelijk, maar ook een geestelijke harmonie. Orgasme buiten het huwelijk kan niet anders dan onvolkomen zijn en orgasme zonder geestelijke harmonie is seksuele bevrediging op beneden-humaan niveau. Toch acht de Heer Snijder het gebod: 'Gij zult niet echtbreken' verstandig. Ik acht dit gebod de grondslag van een gezonde huwelijksmoraal.

Het hedonisme oftewel de filosofie der genotzucht is hier te lande in opmars. Moeten wij als humanisten deze opmars toejuichen, gelijk de heer Snijder doet, of moeten wij waarschuwen tegen de noodlottige gevolgen van een zedeloos hedonisme? De waardigheid van de mens lijkt me onverenigbaar met hedonisme. Humanisme en hedonisme acht ik onverenigbare doelstellingen.

P. D. VAN ROIJEN

Vietnam, USA en wij

IK meen U te moeten waarschuwen voor gemakkelijke oordeelvellingen over de situatie in Vietnam, zoals, naar het mij voorkomt, geschiedt in uw no. 18-30 september 1967 in de beschouwing van Roethof.

Ik was in de gelegenheid een lezing bij te wonen van het hoofd van het Defensiecentrum, generaal Broekmeyer, juist terug van een lange reis door Vietnam. Deze reis was 'non-guided' maar met vrij persoonlijk gebruik van transportmiddelen, zoals een helikopter e.d. De conclusie was dat de USA-aanwezigheid in Zuid-Vietnam de economie in het gehele land belangrijk opvoert, speciaal ook op burgerlijk terrein het analfabetisme heeft teruggebracht tot een percentage veel lager dan in enig ontwikkelingsland; de scholen- en ziekenhuisbouw heeft vervelvoudigd en het democratische gevoel voor eigenwaarde van de bevolking krachtig heeft opge-

1951	100	INDEX-CIJFERS
1952	100	van de kosten van het levensonderhoud voor
1953	100	gezinnen van hoofd- en
1954	104	handarbeiders (exclusief
1955	106	sociale lasten) volgens opgave
1956	108	van het Centraal Bureau
1957	115	voor de Statistiek.
1958	117	
1959	118	
1960	121	stijging 0,85%
1961	123	" 2,54%
1962	127	" 1,65%
1963	132	" 3,25%
1964	140	" 3,94%
1965	147	" 6,06%
1966	156	" 5,00%
1967	?	" 6,12%

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering,

Hoe en Waarom" wordt

verteld op welke wijze „Aurora"

haar verzekerden een

zoveel mogelijk waarde vaste

levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Nachtwachtlaan 20, Postbus 9200

Amsterdam - Telefoon 78 33 55

voerd. Ik geloof dat het nodig is te letten op zodanige berichtgeving als tegenwicht tegen hetgeen steeds wordt gepropageerd door hen die het Amerikanisme een kwaad hart toedragen en die hun kennis niet zelf verzamelen.

A. HOUWINK

1. Het artikel van Roethof velt zeker geen 'gemakkelijk' oordeel over de situatie in Vietnam, noch is het als 'anti-Amerikanistisch' te beschouwen. Integendeel, er wordt juist een beroep op het verantwoordelijkheidsbesef van de Amerikanen gedaan. Intussen is het gevaar voor escalatie in de richting van een derde wereldoorlog zo groot, dat de rest van de wereld zich niet kan bepalen tot een houding van lijdzaam afwachten.

2. Dr. Houwink vergist zich waarschijnlijk als hij bedoelt, dat men t.a.v. allerlei problemen steeds met eigen ogen moet gaan zien. Dit is in het leven helaas onmogelijk. De conclusies van het artikel in M. & W. stemmen overigens in hoofdzaak overeen met die van de adjunct-hoofdredacteur van de New York Times, de heer Salisbury, die het aan het begin van dit jaar wel allemaal ter plaatse bekeken heeft.

REDACTIE

Stichting Erasmushuis

4% Obligatielening, betreft uitloting door Notaris Benders dd. 15 november 1967:

Per 1 januari 1967: nr. 29-47-71-100-163-345-368-392-464-475-497-527-543-571-682.

Per 1 januari 1968: nr. 44-70-87-137-272-289-405-413-470-502-540-631-632-654-663.
met coupons tot en met 11.

Per 2 januari 1968 betaalbaar coupon nr. 10.

Betaalbaar: N.V. Vlaer en Kol en Alg. Bank Nederland te Utrecht.
Omwisseling van Obligaties is mogelijk.

ANNONCES

Weduwe, 46 jaar, z.k.m. sportieve heer, ong., zelfde leeftijd. Brieven onder no. 56 a/h buro M. en W.

Alleenst. dame hum., schuld. gesch., fin. onafh., actief en met veelz. inter. **zoekt contact** met besch. heer van 58-64 jaar. Brieven onder no. 57 a/h buro M. en W.

Gevraagd:

Een beschaafde dame (Leeftijd 25-35 jaar)

voor huishouding en volledige verzorging van 2 kleine kinderen.
Meerdere hulp aanwezig.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen aan:
E. Bollaert, tandarts, Beilerstraat 2, Assen.

Welke weduwn., tot 55 j., goede alg. ontw. middengroep, beslist hum. levensovertuiging, zou verzorgd willen worden door vlotte huismoeder, 49 j., wier kinderen volw. zijn en die, door iets voor iem. te betekenen, **nog graag een doel** in haar leven zou willen hebben. Brieven onder no. 58 a/h buro M. en W.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**

**Bezinning
Verdieping
Verbreiding**

Ook Uw Stichting!

Nog niet?

Wordt dan Contribuant of Donateur

contributie f. 10.- per jaar
donatie f. 25.- per jaar

Inlichtingen: Postbus 114 Utrecht

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 40 cent aan postzegels insluiten.

Het Bestuur van de Stichting tot Huisvesting van Bejaarden 'Het Erasmushuis' te Zaandam, aangesloten bij de Humanistische Stichting tot Huisvesting van Bejaarden (H.S.H.B.) te Amsterdam

vraagt voor het in september 1968 te openen bejaardentehuis

'Het Erasmushuis'

a een directeur

b een administrateur

Het tehuis heeft een capaciteit van 190 bedden in het verzorgingsgedeelte, terwijl verder 30 woningen voor zelfstandige bewoning aanwezig zijn.

Voor de onder a genoemde functionaris wordt gedacht aan een man van 30 tot 45 jaar, die een middelbare opleiding heeft genoten; belangstelling heeft voor het werk in een verzorgingstehuis; voldoende economisch, organisatorisch en administratief inzicht heeft. Een aparte dienst-eengezins-woning met centrale verwarming en eventueel een garage zijn beschikbaar. Indiensttreding $\pm$ 1 maart 1968.

Voor de onder b genoemde functionaris wordt gedacht aan een man van 25 tot 40 jaar. Hij moet in het bezit zijn van het diploma moderne bedrijfsadministratie, terwijl verder studie voor of het bezit van het staatspraktijkdiploma voor bedrijfsadministratie tot aanbeveling strekt. Medewerking tot het vinden van een passende woning zal worden verleend. Indiensttreding $\pm$ 1 mei 1968.

Salariëring van beide functies overeenkomstig de richtlijnen van de Stichting Nederlandse Federatie voor Bejaardenzorg. Salarisgrenzen functie a van f 1350,- tot f 1779,- per maand en functie b f 1049,- tot f 1654,- per maand, exclusief de verhogingen per 1 januari 1968. Vakantietoelage 6% per jaar. Voor verplaatsingskosten wordt een vergoeding verleend.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met foto binnen 10 dagen aan de secretaris van de Stichting 'Het Erasmushuis', Parallelweg 136, Koog aan de Zaan. Kandidaten dienen eventueel bereid te zijn zich aan een psychotechnisch onderzoek te onderwerpen.

Kalender 1968

Evenals voorgaande jaren geeft het Humanistisch Verbond weer een kalender uit.

Een weekkalender, uitgevoerd in 2-kleurendruk.

De prijs is f 3,25

Bestellingen, bij voorkeur per giro op rekening 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.